

การรักษาและเลือกสูตรยา (Drug Regimens) ในการรักษาวัณโรค

แบ่งสูตรยาเป็น 4 ประเภท คือ

1. การรักษาแบบยาที่ 1 (CATEGORY 1) = CAT 1 : 2 (3) HRZE (S) / 4 HR
2. การรักษาแบบยาที่ 2 (CATEGORY 2) = CAT 2 : 2 HRZES / 1(2) HRZE / 5 HRE
3. การรักษาแบบยาที่ 3 (CATEGORY 3) = CAT 3 : 2HRZ/4 HR
4. การรักษาแบบยาที่ 4 (CATEGORY 4) = CAT 4 : Regimen ที่ใช้ Reserved drugs

หรือ INH alone

หมายเหตุ : Isoniazid(H) Rifampicin(R) Pyrazinamide(Z) Ethambutol (E) Streptomycin (S)

CATEGORY 1 = CAT 1 ใช้สำหรับผู้ป่วยใหม่

1. ผู้ป่วยใหม่, วัณโรคปอดที่มีผลตรวจเสมหะเป็นบวก (New M+)
2. ผู้ป่วยหนัก (Seriously ill) ซึ่งมีลักษณะคลินิกเป็น

2.1 Pulmonary Tuberculosis (M-) แต่มี Extensive Parenchymal lesion หรือ

2.2 Extra pulmonary Tuberculosis เช่น Meningitis , pericarditis , peritonitis ,

bilateral or extensive pleurisy , Spinal disease with neurological complication , intestinal tuberculosis , genito – urinary tuberculosis

หมายเหตุ :

1. ในกรณีที่ผลตรวจเสมหะเมื่อสิ้นสุดเดือนที่ 2 เป็นบวก หยุดยา 2 – 3 วัน เก็บเสมหะส่งเพาะเชื้อและทดสอบความไวของยา แล้วขยายการรักษาในระยะแรกอีก 1 เดือน (3 HRZE) ตรวจเสมหะ เมื่อสิ้นสุดเดือนที่ 3 แล้วให้ยาในระยะต่อเนื่อง

2. ในกรณีที่เป็นผู้ป่วยที่มี Meningitis, Disseminated หรือ Spinal Disease with neurological complication เพิ่มการให้ยาในระยะต่อเนื่องจาก 4 เป็น 7 เดือน (เพราะฉะนั้นรวมระยะเวลาการรักษาทั้งหมดเป็น 9 เดือน = 2HRZE/7HR)

CATEGORY 2 = ใช้สำหรับผู้ป่วยที่จัดประเภทเป็น

1. Relapse
2. Failure
3. Treatment after default (บางกรณี)

สำหรับการรักษาในระยะแรก มี 3 เดือน โดยที่ใน 2 เดือนแรกจะใช้ยา 5 ตัว คือ

Isoniazid(H) Rifampicin(R) Pyrazinamide(Z) Ethambutol (E) Streptomycin (S) จากนั้นต่อด้วยยา 4 ตัว คือ Isoniazid(H) Rifampicin(R) Pyrazinamide(Z) Ethambutol (E) อีก 1 เดือน

สำหรับการให้ยาในระยะต่อเนื่อง ให้ยา 3 ตัว คือ Isoniazid(H) Rifampicin(R) Ethambutol (E) อีก 5 เดือน

หมายเหตุ

1. ในกรณีที่ผลตรวจเสมหะเมื่อสิ้นสุดเดือนที่ 3 ยังเป็นบวก ให้หยุดยา 2–3 วัน เก็บเสมหะส่งเพาะเชื้อและทดสอบความไวของยา แล้วขยายผลการรักษาในระยะแรกอีก 1 เดือน (2 HRZES / 2 HRZE) , ตรวจเสมหะ เมื่อสิ้นสุดเดือนที่ 4 ถ้ายังคงเป็นบวก ควรส่งทดสอบความไวของยา แล้วให้ HER ต่อจนครบในระยะต่อเนื่อง
2. ประเมินผลอีกครั้งเมื่อสิ้นสุดการให้ยาในระยะต่อเนื่อง ถ้าผลเป็นลบให้จำหน่ายเป็น Cure ถ้าผลเป็นบวกให้จำหน่ายเป็น Failure ขึ้นทะเบียนใหม่เป็น Other (chronic) แล้วให้การรักษาด้วย Reserved drugs

CATEGORY 3 = CAT 3 ใช้สำหรับผู้ป่วยใหม่

1. วัณโรคปอดที่มีลักษณะผลตรวจเสมหะ 3 ครั้งเป็นลบ แต่ภาพรังสีทรวงอกเข้าได้กับวัณโรค ไม่ตอบสนองต่อการให้ยาปฏิชีวนะและการตัดสินใจของแพทย์ที่จะรักษาแบบวัณโรค
2. กลุ่ม Extra pulmonary Tuberculosis ที่ไม่รุนแรง เช่น TB ต่อม้าน้ำเหลือง

CATEGORY 4 = CAT 4 : เป็นยาที่ใช้สำหรับ Chronic case ซึ่งอาจเป็น Combination ของ Reserved drugs ที่เหลือ (อย่างน้อย 3 ตัวขึ้นไป) หรือการใช้ INH alone ตลอดไป

ขนาดของยา ให้ตามน้ำหนักเมื่อเริ่มต้นรักษา (ตามตาราง)

DRUG	DAILY DOSE (mg)		
	30 – 39 Kgs	40 – 49 Kgs	50 Kgs up
Isoniazid (H)	300	300	300
Rifampicin (R)	300	450	600
Pyrazinamide(Z)	1000	1500	2000
Ethambutol (E)	800	1000	1200
Streptomycin(S)	500	750	1000

หมายเหตุ

1. ไม่ต้องเพิ่มขนาดยา หากระหว่างรักษาผู้ป่วยที่มีน้ำหนักตัวมากขึ้น
2. การให้ยาเม็ดรวมขนาด (Fixed Dose Combination – FDC) เช่น HR, HRZ, HRZE จะช่วยเพิ่มความสะดวกในการจัด การกินยา และหลีกเลี่ยงการเลือกกินยาบางขนาดได้

3. ไม่ควรใช้ Ethambutol ในเด็ก ที่ไม่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับตาบอดสี / การมองเห็น
4. ไม่ควรใช้ Streptomycin ในหญิงที่กำลังตั้งครรภ์
5. กรณีการใช้ Streptomycin ในผู้ป่วยสูงอายุ (> 60 ปี) ไม่ควรใช้ขนาดเกิน 750 mg / d แม้ว่าขนาดยาตามน้ำหนักจะเกิน 750 mg / d ก็ตาม

ข้อควรพิจารณา

- กรณีผลเสมหะเดือนที่ 5 เป็นบวก สำหรับผู้ป่วยวัณโรคที่รักษาด้วยยา CAT1 และ CAT2

กรณี CAT 1

ขั้นตอนการพิจารณาและปฏิบัติ ถ้าผลเสมหะเดือนที่ 5 เป็นบวก

1. ให้จำหน่ายเป็น Failure
2. ขึ้นทะเบียนใหม่เป็น Failure
3. ให้การรักษาโดย
  - 3.1 ส่งเสมหะเพาะเชื้อ และทดสอบความไวต่อยา
  - 3.2 รักษาซ้ำด้วยระบบยา CAT 2 ภายใต้ระบบ DOTS

กรณี CAT 2

ขั้นตอนการพิจารณาและปฏิบัติ ถ้าผลเสมหะเดือนที่ 5 เป็นบวก

1. ยังไม่ต้องจำหน่าย และไม่ต้องขึ้นทะเบียนใหม่
2. ให้ส่งเสมหะเพาะเชื้อและทดสอบความไวต่อยา
3. ให้รักษาต่อด้วยยาเดิม (HRE) จนครบระยะต่อเนื่อง
4. อาจตรวจเสมหะต่อทุกเดือน (เดือนที่ 6 7 8)
5. เมื่อสิ้นสุดการรักษาให้พิจารณาเสมหะโดย
  - 5.1 ถ้าผลเสมหะเป็น ลบ ให้จำหน่ายเป็น Cure
  - 5.2 ถ้าผลเสมหะเป็น บวก ให้จำหน่ายเป็น Failure และขึ้นทะเบียนใหม่เป็น “Other” (Chronic)
6. ให้การรักษาตามผลการทดสอบความไวต่อยา

หมายเหตุ

ในกรณีที่โรงพยาบาลนั้น ๆ มีความพร้อมในส่วนของการทำ Drug Susceptibility การมี Reserved drug มีแพทย์ที่มีประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วยวัณโรค ตลอดจนการใช้ยาเหล่านี้ และจะเป็นการดีที่สุด ถ้ามีการทำ DOTS ที่มีคุณภาพ การพิจารณาวินิจฉัยว่าคนไข้ที่กำลังใช้ยา CAT 2 และมีผลตรวจเสมหะเป็นบวกเดือนที่ 5 เป็น “Failure” ย่อมเป็นไปได้ และสามารถให้ยา Reserved drug ได้โดยไม่ต้องรอให้ถึงสิ้นเดือนที่ 8

วิธีปฏิบัติและการรักษาต่อ สำหรับผู้ป่วยที่รับการรักษาไม่ต่อเนื่อง

ผู้ป่วยวัณโรคบางรายอาจกินยาไม่สม่ำเสมอ การวางแผนการรักษาสำหรับผู้ป่วยที่ขาดยา มีแนวทางตามตาราง แยกเป็น 3 ตารางตามสูตรยาที่ผู้ป่วยได้รับ

วิธีปฏิบัติและการรักษาต่อ สำหรับผู้ป่วยซึ่งรับการรักษาไม่ต่อเนื่อง

ผู้ป่วยวัณโรคปอดรายใหม่ เสมหะบวก (CAT 1)

ได้รับยาไปแล้ว	ขาดยาเป็นเวลาติดต่อกัน	ต้องตรวจเสมหะหรือไม่	ผลเสมหะ	ต้องขึ้นทะเบียนเป็น	การรักษาต่อ
< 1 เดือน	< 2 สัปดาห์	ไม่	-	-	ให้ CAT 1 ต่อ
	2-8 สัปดาห์	ไม่	-	-	เริ่ม CAT 1 ใหม่
	> 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	กลับมารักษาต่อ	เริ่ม CAT 1 ใหม่
			ลบ	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	ให้ CAT 1 ต่อ
1 – 2 เดือน	< 2 สัปดาห์	ไม่	-	-	ให้ CAT 1 ต่อ
	2 – 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	-	ให้ยาระยะเข้มข้นของ CAT 1 เพิ่มอีก 1 เดือน
			ลบ	-	ให้ CAT 1 ต่อ
	> 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	เริ่ม CAT 2
ลบ			กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	ให้ CAT 1 ต่อ	
> 2 เดือน	< 2 สัปดาห์	ไม่	-	-	ให้ CAT 1 ต่อ
	2-8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	***	เริ่ม CAT 2
			ลบ	-	ให้ CAT 1 ต่อ
> 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	เริ่ม CAT 2	
			ลบ	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	ให้ CAT 1 ต่อ

*** ถ้าช่วงเวลาที่ได้รับยาไปแล้ว รวมกับช่วงเวลาที่ขาดยาไป ≥ 5 เดือน ต้องขึ้นทะเบียนใหม่เป็นการรักษาล้มเหลว

วิธีปฏิบัติ - รักษาต่อ สำหรับผู้ป่วยซึ่งรับการรักษาไม่ต่อเนื่อง
ผู้ป่วยวัณโรคปอดรายใหม่ เสมหะบวก (CAT 2)

ได้รับยาไปแล้ว	ขาดยาเป็นเวลาติดต่อกัน	ต้องตรวจเสมหะหรือไม่	ผลเสมหะ	ต้องขึ้นทะเบียนใหม่เป็น	การรักษาต่อ
< 1 เดือน	< 2 สัปดาห์	ไม่	-	-	ให้ CAT 2 ต่อ
	2-8 สัปดาห์	ไม่	-	-	เริ่ม CAT 2 ใหม่
	> 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	กลับมารักษาต่อ	เริ่ม CAT 2 ใหม่
1 – 2 เดือน	< 2 สัปดาห์	ไม่	-	-	ให้ CAT 2 ต่อ
	2 – 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	-	ให้ยาระยะเข้มข้นของ CAT 2 เพิ่มอีก 1 เดือน
			ลบ	-	ให้ CAT 2 ต่อ
> 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	เริ่ม CAT 2 ใหม่	
> 2 เดือน	< 2 สัปดาห์	ไม่	-	-	ให้ CAT 2 ต่อ
	2-8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	***	เริ่ม CAT 2 ใหม่
ลบ			-	ให้ CAT 2 ต่อ	
> 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	ลบ	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	เริ่ม CAT 2 ใหม่
				กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	ให้ CAT 2 ต่อ

*** ถ้าช่วงเวลาที่ได้รับยาไปแล้ว รวมกับช่วงเวลาที่ขาดยาไป ≥ 5 เดือน ต้องขึ้นทะเบียนใหม่เป็นการรักษาล้มเหลว

วิธีปฏิบัติ - รักษาต่อ สำหรับผู้ป่วยซึ่งรับการรักษาไม่ต่อเนื่อง
ผู้ป่วยวัณโรคปอดรายใหม่ เสมหะบวก (CAT 3)

ได้รับยาไปแล้ว	ขาดยาเป็นเวลาติดต่อกัน	ต้องตรวจเสมหะหรือไม่	ผลเสมหะ	ต้องขึ้นทะเบียนเป็น	การรักษาต่อ
< 1 เดือน	< 2 สัปดาห์	ไม่	-	-	ให้ CAT 3 ต่อ
	2-8 สัปดาห์	ไม่	-	-	เริ่ม CAT 3 ใหม่
	> 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	กลับมารักษาต่อหลังขาดยา	เริ่ม CAT 1
			ลบ	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	ให้ CAT 3 ต่อ
1 – 2 เดือน	< 2 สัปดาห์	ไม่	-	-	ให้ CAT 3 ต่อ
	2 – 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	-	เริ่ม CAT 2
			ลบ	-	ให้ CAT 3 ต่อ
	> 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	เริ่ม CAT 2
			ลบ	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	ให้ CAT 3 ต่อ
> 2 เดือน	< 2 สัปดาห์	ไม่	-	-	ให้ CAT 3 ต่อ
	2-8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	***	เริ่ม CAT 2
			ลบ	-	ให้ CAT 3 ต่อ
	> 8 สัปดาห์	ต้อง	บวก	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	เริ่ม CAT 2
			ลบ	กลับมารักษาต่อหลังจากขาดยา	ให้ CAT 3 ต่อ

*** ถ้าช่วงเวลาที่ได้รับยาไปแล้ว รวมกับช่วงเวลาที่ขาดยาไป ≥ 5 เดือน ต้องขึ้นทะเบียนใหม่เป็นการรักษาล้มเหลว